РОЗВИТОК УКРАЇНОЗНАВСТВА В БАШКОРТОСТАНІ: ДОСВІД ТА СУЧАСНИЙ СТАН*

Денис ЧЕРНІЄНКО
кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора з науки Уфимської філії ДНЗ ВПО
«Московський державний гуманітарний університет ім. М.О. Шолохова»,
співробітник Наукового центру україністики

Анотація. *У статті розглядаються основні напрямки, етапи й тенденції розвитку українознавства в Республіці Башкортостан. Показано історичні передумови формування українознавства як особливої галузі знання, орієнтованої на задоволення культурних і освітніх потреб українського населення регіону. Звернено увагу на результати наукових досліджень у рамках історії, етнографії, фольклористики, педагогіки.*

Ключові слова: *анклав, наукова школа, національне відродження, національна освіта, національно-культурний рух, поліетнічне середовище, українознавство, етнічні процеси, етнічність.*

Башкортостан належить до тих регіонів Росії, де історично сформувався один із найбільших анклавів українського населення. Перша хвиля переселенського руху була спрямована в Південне Приуралля ще в 1630-х роках, коли формувалися основи політики «колонізації» із селян і служивих людей (козаків) для будівництва фортець на нових південно-східних кордонах Російської держави. Протягом наступних століть через причини різного характеру (формування Оренбурзького козачого війська, втеча від збезземелення після скасування кріпосного права в 1861 р., участь селян у столипінській аграрній реформі 1906–1916 років, індустріалізація 1920–30 років, евакуація під час Великої Вітчизняної війни, трудові міграції радянського часу) тут поступово складалася одна з найбільш численних і компактних груп українців, яка наприкінці 1930-х років досягла майже 100 тис. осіб. Але після Великої Вітчизняної війни, також із різних причин, почався процес зменшення чисельності українців регіону, яка зараз (2002 р.) складає приблизно 55 тис. осіб.

Тому закономірно, що саме в Башкирії було закладено основу для серйозної наукової діяльності не тільки в руслі історико-етнографічних досліджень, фольклористики, але й теоретичного осмислення феномену «українства», реалізації освітньої політики й педагогічних методик у галузі українознавства. На прикладі українців Башкортостану маємо можливість всебічно вивчати етнографічні, лінгвістичні особливості, зміни в демографічній структурі, матеріальній і духовній культурі малої етнічної групи, що довго перебуває в поліетнічному середовищі.

Мета статті – простежити основні напрямки, етапи та особливості розвитку українознавства в одному з великих регіонів Росії, яким є Башкортостан.

Загальна бібліографія з українознавства в Башкортостані включає наукові й публіцистичні видання й нараховує більш як 400 найменувань. Розвиток українознавства можна розділити на три напрямки.

1. Наукова діяльність

Початок вивчення українців Башкортостану й суміжних територій припадає на другу половину XIX ст. У той час увагу дослідників з Уфи, Казані, Оренбурга та інших міст було звернено до вивчення переселенського руху [*1, 2, 36, 40, 41, 49, 52, 53*]. Революційні події в Росії в першій чверті XX ст. послабили інтерес до української тематики, але з новою силою дослідницьку роботу відновлено вже в другій половині 1920-х – на початку 1930-х років, коли в башкирській науковій періодиці з'являються публікації, в яких аналізуються матеріали переписів населення, даються розгорнуті характеристики столипінської реформи й радянської аграрної політики, чисельності й розселення, занять, матеріальної й духовної культури народу [*29, 47, 51, 55, 61, 65*]. Великі етнографічні матеріали, зібрані в 1929–1930-х роках башкирською експедицією АН СРСР, згодом були опубліковані в статті, присвяченій вивченню техніки землеробства народів Башкирії, у тому числі українців [*31*].

У 1938–40 роки на території республіки проходила експедиція Інституту історії, мови й літератури БашНДІ на чолі з науковим співробітником фольклорного кабінету Інституту археології й етнографії АН СРСР Н. Колпаковою. За підсумками роботи експедиції було впорядковано рукописні збірники, куди ввійшло й кілька українських пісень, – це найбільш ранні академічні записи українського фольклору в Башкортостані [*4*, 13–14].

Особливий період розвитку українознавства в Башкирії пов'язаний із діяльністю в Уфі Інституту

* В основу статті покладено доповідь автора на Міжнародній конференції «Українознавство у світовому гуманітарному просторі» 21 жовтня 2010 р.

суспільних наук, евакуйованого сюди в липні 1941 р. у складі Академії наук УРСР. На його базі в червні 1942 р. створено чотири інститути: економіки, української мови й літератури, історії й археології України, народної творчості й мистецтва. Перебування в Уфі українських учених сприяло активізації наукової праці. З вересня 1941 р. до березня 1943 р. організовано сім спеціальних експедицій у різні райони Башкирії, де проживали українські переселенці. За підсумками поїздок до друку підготовлені наукові праці. На жаль, не всі з них видані й досі. Основна увага таких дослідників, як М. Береговський, Е. Володарська, В. Ільїн, О. Копиленко, П. Лисенко, М. Плісецький, була звернена до вивчення фольклору й мови переселенців, класифікації пісень (зібрано більш як 300 текстів). Однак у звітах містилася також інформація про влаштування українських сіл, наведені деякі етнографічні відомості про побут, житло, одяг місцевого населення [*32, 48*].

Новий етап після війни починається з середини 1970-х років і триває до кінця «радянської епохи». Велика, але на той час ще недостатньо вивчена джерельна база Башкортостану сприяла визначенню сфери інтересів дослідників – етнографія українських переселенців краю, розробка теоретичних закономірностей поведінки малих етнічних груп у багатонаціональному середовищі. Активний збір та аналіз польових матеріалів у другій половині 1970–1980-х років привели до формування таких дослідницьких тем, як пісенний фольклор, весільні обряди, побут, особливості одягу, харчування й житла українських переселенців [*9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 24, 26, 27, 60, 66*], літературна творчість, мовні та етносоціальні процеси в українському середовищі Башкирії, культурні й наукові зв'язки з Україною тощо [*8, 30, 33, 34, 37, 42, 46, 50, 56, 62*].

Дуже помітною подією в російській україністиці стала монографія В. Бабенка «Українці Башкирської РСР: поводження малої етнічної групи в поліетнічному середовищі», в якій виділено основні етапи й ареали розселення, дано комплексну етнокультурну характеристику, показано традиційні форми господарства й новітні тенденції розвитку [*25*].

Важливими підсумками тривалих експедиційних досліджень були збірники: «Пісенний фольклор українських переселенців у Башкирії» – перше наукове видання з фольклору українців за межами історичної батьківщини, «Завези од мене поклон в Україну...», «Українські пісні в Башкортостані» [*7, 43, 54*]. Для освітніх цілей велике значення мала підготовка колективом українських авторів за підтримки Башкирського центру безперервної освіти навчального посібника з історії для учнів і студентів України з російською мовою навчання – це був перший досвід видання подібного підручника за межами української держави на території всього колишнього СРСР [*35*].

У публікаціях останніх років (із другої половини 1990-х років – дотепер) продовжує зберігати актуальність вивчення переселенського руху, музичних і пісенних традицій українців [*3, 5, 6*], але розробляються й нові теми: національно-культурний рух (В. Дорошенко, О. Юнак), внесок АН УРСР у розвиток Башкирії, економічна праця республік у роки війни [*38, 39, 44, 45*], сучасні міграційні процеси (І. Голубченко), етнокультурні зв'язки росіян і українців (І. Карпухін), башкирсько-українське співробітництво у сфері культури (В. Сорокіна, А. Шаріпова), декоративно-прикладне мистецтво (А. Колбіна), історія районів і сіл Башкирії (А. Асфандіяров, М. Роднов), економічні й культурно-історичні аспекти взаємодії Башкортостану й України (Н.А. Баранова) та інші.

У працях цього періоду робляться спроби аналізу основних етнокультурних процесів, відомості про українців стають невід'ємною частиною словникових і енциклопедичних видань у Башкортостані [*14, 19, 21, 22, 28, 64*]. З різних питань українознавства Башкортостану захищено чотири кандидатських (В. Бабенко (1985), Ф. Ахатова (1997), Т. Крамарчук (2000), Н. Баранова (2003) та одна докторська (Ф. Ахатова (2007) дисертації.

Закономірним результатом цієї роботи стала ініціатива уфимських україністів щодо проведення в Москві на базі Культурного центру України в листопаді 2009 р. І Міжнародної науково-практичної конференції «Україністика в Росії: історія, стан, тенденції розвитку» [*63*], головна мета якої – на міждисциплінарному рівні простежити основні етапи й результати розвитку україністики в російському науковому, освітньому й соціокультурному просторі, визначити найбільш актуальні завдання, проблеми, перспективи, підкреслити її наукову й соціально-культурну значимість. Це особливо важливо, оскільки україністика як сукупність дослідницьких напрямків у межах різних гуманітарних наук (історія, етнографія, лінгвістика, фольклористика та ін.), безумовно, має в Росії деякі традиції, однак як самостійна галузь знання все ще перебуває в стані формування, сили окремих україністів і навіть науково-освітніх центрів потребують об'єднання, тому що їхня діяльність, як правило, розрізнена й неузгоджена.

Нині в Уфі група науковців під керівництвом В. Бабенка відроджує Науковий центр україністики, який діяв у 1990-х роках, проводить роботу, пов'язану з підготовкою в 2011 р. міжнародної конференції й книги до 70-річчя евакуації Академії наук України в Уфу, новітнього масштабного етносоціологічного опитування, експедиції українськими селами республіки й видання «Атласу українських сіл Башкортостану». Готуються до видання книги «Українці Башкортостану на рубежі тисячоліть» (присвячена 20-річчю «Кобзаря»), «Україністика Південного Приуралля», збірники статей з українознавчою тематикою тощо.

2. Освітня діяльність

Освітня діяльність почалася відразу після Першого з'їзду українців Башкортостану в 1992 р., де було ухвалено рішення щодо збереження рідної мови, особливо в школах у місцях компактного проживання українців. Першими вчителями стали ті, хто знав мову, але вони самі часто не мали відповідної освіти та методичної підготовки. Велику допомогу в цьому надали українські навчальні заклади з Дрогобича, Києва, Ніжина, які прийняли вчителів на стажування та курси підвищення кваліфікації, передали свої підручники, деякі фахівці приїхали жити й працювати в Башкортостан з України. Згодом почалася робота з підготовки власних педагогічних кадрів.

Особливий етап у розвитку українознавства пов'язаний зі створенням у 1998 р. в Уфі філії Московського державного гуманітарного університету ім. М.О. Шолохова під керівництвом В. Бабенка. Уфимська філія МДГУ – один із небагатьох університетів у РФ, де ще донедавна навчали української мови й протягом 10 років на бюджетній основі здійснювалася підготовка кваліфікованих кадрів (усього понад 80 фахівців, для яких українська мова була додатковою спеціальністю) для викладання української мови й літератури в навчальних закладах республіки. Навчальний

заклад став визнаним центром українознавчих досліджень в Урало-Поволзькому регіоні, місцем проведення круглих столів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації, конференцій разом з учеными з України. Бібліотека філії налічує понад 4 тис. україномовних примірників.

Ще декілька років тому предмети українознавчого циклу викладалися в одному дитячому садочку, дев'яти школах, Уфимському педагогічному коледжі (протягом 1997–2004 років навчалося 26 осіб). Таким чином, у Башкортостані діє майже єдина в регіонах Росії система навчання «дитячий садочок – школа – університет». На жаль, сьогодні залишається тільки сім шкіл – чотири загальноосвітні (три з них у селах, одна – в Уфі) та три недільні (дві в Уфі, одна в м. Салават).

Тому Уфа не випадково стала головним методичним майданчиком у цій галузі. З 1999 р. відбуваються регулярні міські й республіканські конференції з національної освіти, й спеціально для викладачів української мови з 2003 р. щорічно проводяться літні мовні дитячі табори (у тому числі декілька разів за участю викладачів з України). У 1994 р. в Уфі, вперше в східній діаспорі, створено Башкирську республіканську спілку професійних українських учителів.

Один з основних напрямків у рамках новітніх досліджень – організація й удосконалення викладання предметів українознавчого циклу в навчальних закладах різного рівня. На цю тему в Уфі відбулися чотири семінари, орієнтованих на вирішення найбільш актуальних завдань: визначення ефективних шляхів, нових підходів, форм і методів вивчення українознавчих предметів; узагальнення досвіду зі створення й функціонування національних українських навчальних закладів; розроблення практичних рекомендацій для педагогічних працівників; обмін науково-методичною інформацією; видання й тиражування матеріалів (програм, методичних порад) із розвитку початкових навичок української (рідної) мови в дітей.

З урахуванням досвіду проведення подібних заходів саме в Уфі в грудні 2002 р. відбувся І Міжнародний семінар «Удосконалення вивчення предметів українознавчого циклу в навчальних закладах Російської Федерації», в якому взяли участь багато представників із трьох регіонів РФ (Республіка Комі, Республіка Татарстан, Республіка Башкортостан) і України (Київ, Ніжин, Херсон). ІІ Міжнародний семінар відбувся в листопаді 2008 р. За результатами роботи було видано збірники матеріалів [*58, 59*] і прийнято звернення до Міністерств освіти й науки Росії та України, в яких, зокрема, йдеться про необхідність поширення позитивного досвіду відродження мови, історії, культури українців Башкортостану в інших регіонах Російської Федерації; організації робочої групи із створення концепції «Українська національна освіта в Російській Федерації», державних стандартів, навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників із предметів українознавчого циклу (українська мова, література, народознавство, історія України і т.д.); бази даних навчально-методичної літератури українознавчого напрямку; організації щорічних стажувань учителів у ВНЗ України; закріплення провідних ВНЗ України за загальноосвітніми навчальними закладами РФ, де вивчаються предмети українознавчого циклу; організації українських літніх мовних таборів із державним фінансуванням у регіонах РФ.

3. Культурно-просвітницька діяльність

За останні 10–15 років у середовищі українців Росії набирають сили асиміляційні процеси, які ведуть до розмивання самосвідомості й втрати етномовних традицій. Деякий досвід збереження культури й мови в іноетнічному оточенні, високий рівень самосвідомості значної частини башкирських українців призвели до достатньо ранньої активізації етнокультурного руху й створення національно-культурного товариства «Кобзар» – однієї з найстарших громадських організацій Росії, що цього року відзначила своє 20-річчя. Згодом почали свою роботу Спілка українок Башкортостану «Берегиня» (1995) і Спілка української молоді Башкортостану «Беркут» (1998).

Від першого свята української культури в березні 1989 р., присвяченого 175-річчю від дня народження Т. Шевченка, дотепер «Кобзар» провів більш як 300 заходів: концерти хору й інших творчих колективів, конференції, виступи до пам'ятних та ювілейних дат, народні й календарні свята, виставки, відкриття недільних шкіл і музеїв, організація курсів підвищення кваліфікації для викладачів української мови, з'їзди українців РБ, зустрічі з офіційними особами й гостями з України і багато ін. Очевидними досягненнями «Кобзаря» можна вважати організацію ефективної системи викладання предметів українознавчого циклу в школах Уфи й селах республіки, створення Національно-культурної автономії в 2005 р., заснування постійно діючих міжрегіональних і міжнародних фестивалів і конкурсів (з мови – ім. П. Яцика, шевченківські та кирило-мефодіївські читання, День української писемності, дитячий фестиваль народної пісні «Червона Калина» тощо). Зараз у республіці діють 20 аматорських фольклорних колективів, 7 із них мають статус народних. Різнобічна діяльність товариства знаходила в 1993–95-х роках висвітлення в друкованому органі – газеті «Криниця».

Активна робота товариства стимулювала розвиток української публіцистики в республіці. У 1990–2000 роках з'являються численні різножанрові матеріали (статті, нариси, інтерв'ю, репортажі, відкриті листи тощо) у багатьох періодичних виданнях («Вечерняя Уфа», «Воскресная газета», «Знамя труда», «Известия Башкортостана», «Истоки», «Молодежная газета», «Республика Башкортостан», «Трибуна» та ін.). Переважними темами стали: діяльність національно-культурного товариства, виступи керівників НКО, проблеми рідної мови, сторінки історії Великої Вітчизняної війни, творчість українських письменників, художників, учених, історія переселенського руху й окремих сіл Башкирії, особливості української кухні, народні свята, календарні обряди, фестивалі, конкурси, дитяча творчість, виступи хорових колективів і художньої самодіяльності, стан викладання українознавчих дисциплін, відносини Башкортостану й України, суспільно-політичні процеси в Україні тощо. Цілком закономірно, що саме в Уфі було здійснено вдалу спробу узагальнення публіцистичного досвіду в масштабах усієї Росії [*57*].

Особливо важливими є встановлення й розвиток регулярних соціальних, культурних і наукових контактів із колегами з України. Наприклад, велике значення свого часу мали: зустріч із Генеральним секретарем Всесвітнього Конгресу українців В. Педенко (1999), приїзд делегації з м. Львова і Львівської області для укладання угод про співпрацю (2000), організація літнього відпочинку дітей і молоді в таборах Криму, Львівської й Одеської областей (з 1999), участь представників РБ у всесвітніх форумах українців у Києві,

робота викладачів із Ніжина в Уфимській філії МДГУ (2002, 2003), гастролі хору «Кобзар» містами України й ансамблю «Червона Калина» на Сорочинський ярмарок до Полтавської області (2008), візити в Уфу Надзвичайного й Повноважного Посла України в РФ Н. Білоблоцького (2001) та Надзвичайного й Повноважного Посла України в РФ О. Дьоміна (2007), відомого письменника, народного поета, депутата Верховної Ради України Д. Павличка (2010).

Міцні зв'язки з Україною склалися й у педагогічній галузі. Восени 2006 р. на базі Уфимської філії МДГУ пройшов авторський науково-методичний семінар «Педагогіка співробітництва: учора, сьогодні, завтра» заслуженого вчителя України В. Шаталова. Навесні 2007 р. за сприяння Всеукраїнської асоціації ім. В.О. Сухомлинського для педагогів Башкортостану було проведено науково-методичний семінар «Теорія й практика В.О. Сухомлинського – духовно-моральні орієнтири сучасної освіти», в якому взяла участь дочка вченого – О. Сухомлинська, доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар відділення теорії й історії педагогіки АПН України.

Знаковою подією для всієї української діаспори став візит у Росію комісії ОБСЄ на чолі з Верховним комісаром у справах національних меншин К. Воллебеком. 12 березня 2009 р. Комісія відвідала Башкортостан, де К. Воллебек провів робочу зустріч із Президентом РБ М. Рахімовим, відвідав Уфимську СЗШ № 9, українську національну недільну школу ім. Т.Г. Шевченка, Історико-культурний центр с. Золотоношка, Уфимську філію МДГУ ім. М.О. Шолохова. Мета візиту – ознайомлення з ситуацією в національно-культурній сфері, забезпечення освітніх потреб етнічних українців. За висновком комісії, Башкортостан – регіон, де найбільш успішно вирішуються питання підтримки й розвитку української діаспори, яка проживає в Росії, але, разом із тим, залишається ряд актуальних проблем, вирішення яких повинно стати об'єктом спільної діяльності НКО, навчальних закладів, органів державної влади й муніципального керівництва Росії й України.

У науково-освітній сфері надійними партнерами уфимських дослідників є Міжнародна асоціація україністів (Київ), Інститут мистецтвознавства, фольклористики й етнологіп НАН України, Міжнародний інститут освіти, культури й зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», Херсонський державний університет, Ніжинський державний університет (Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою), Тернопільський державний педагогічний університет, Дрогобицький державний педагогічний університет, з якими укладено угоди про співпрацю.

Таким чином, українознавство в Башкортостані, яке з другої половини XIX ст. пройшло у своєму розвитку ряд послідовних об'єктивних етапів, забезпечене солідним фондом джерел й історіографічною базою, організаційними структурами, власними традиціями, має наукові досягнення, визнані в Росії, Україні та інших країнах. Можна стверджувати, що в Башкортостані поступово склалася самобутня наукова школа, яка існує й дотепер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрютин В.А. Переселенцы и переселенческое дело в Уфимском уезде Уфимской губернии. – Уфа, 1898. – 38 с.

2. Абрютин В.А. Переселенцы и переселенческое дело в Белебеевском уезде Уфимской губернии. – Уфа, 1897. – 93 с.

3. Ахатова Ф.Г. Восточные славяне о Башкортостане: фольклорные произведения в многоэтничном регионе. – М., 2006. – 260 с.

4. Ахатова Ф.Г. Из истории исследования украинского песенного фольклора в Башкортостане // Завези од мене поклон в Україну... Фольклор українців Башкортостану. – Уфа, 1999. – С. 12–23.

5. Ахатова Ф.Г. Некоторые особенности бытования украинского песенного фольклора в Башкирии // Этнос и его подразделения. – Ч. 2. Этнические и этнографические подразделения в Волго-Уральском регионе. – М., 1992. – С. 4–11.

6. Ахатова Ф.Г. Об этапах взаимодействия музыкальных традиций народов Башкортостана // Проблемы культурогенеза народов Волго-Уральского региона: Матлы межрегион. науч. конф. – Уфа, 2001. – С. 143–150.

7. Ахатова Ф.Г. Украинские песни в Башкортостане: историко-этнографическое исследование. – Уфа, 2000. – 146 с.

8. Ахатова Ф.Г. Украинский музыкальный песенный фольклор в Башкирии: к проблеме взаимодействия и взаимовлияния культур в многоэтничной среде // Этнические и этнографические группы в СССР и их роль в современных этнокультурных процессах. – Уфа, 1989. – С. 99–102.

9. Бабенко В.Я. Весільний обряд українських переселенців у Башкирії // Народна творчість та етнографія. – 1978. – № 4. – С. 98–100.

10. Бабенко В.Я. Етнокультурні процеси в середовищі українських переселенців у Башкирії (кінець XIX–XX в.) // Народна творчість та етнографія. – 1989. – № 1. – С. 10–16.

11. Бабенко В.Я. Жилище украинских переселенцев в Башкирии (по материалам полевых поездок 1974–1981 гг.) // Источники и источниковедение истории и культуры Башкирии. – Уфа, 1984. – С. 49–56.

12. Бабенко В.Я. Некоторые традиционные и современные черты системы питания украинцев Башкирии (к вопросу о поведении малых этнических групп) // Социальные и этнические аспекты истории Башкирии. – Уфа, 1988. – С. 55–65.

13. Бабенко В.Я. Пища украинского населения Башкирии // Советская этнография. – 1989. – № 2. – С. 94–104.

14. Бабенко В.Я. Проблемы этнонационального развития украинцев Башкортостана на современном этапе и опыт их решения // Взаимодействие культур народов Урала. – Уфа, 1999. – С. 186–196.

15. Бабенко В.Я. Семья и семейные отношения украинских переселенцев в Башкирии // Всесоюз. сессия по итогам полевых этнограф. и антропол. исследований. 1978–1979: Тез. докл. – Уфа, 1980. – С. 125–126.

16. Бабенко В.Я. Семья и семейный быт украинцев Башкирской АССР. – Уфа, 1990. – 45 с.

17. Бабенко В.Я. Традиционное и новое в свадебной обрядности украинских переселенцев в Башкирии // Всесоюз. сессия по итогам полевых этнограф. и антропол. исследований 1980–1981 гг., посвящ. 60-летию образования СССР, окт. 1982 г. – Нальчик, 1982. – С. 78–79.

18. Бабенко В.Я. Традиції та інновації у житлі українських переселенців у Башкирії // Народна творчість та етнографія. – 1985. – № 4. – С. 30–36.

19. Бабенко В.Я. Украинские переселенцы в Башкирии (этнокультурные и этноязыковые процессы) // Песенный фольклор украинских переселенцев в Башкирии. – Киев; Уфа, 1995. – С. 3–13.

20. Бабенко В.Я. Украинские поселения в Башкирской АССР // Исследования по башкирской диалектологии и ономастике. – Уфа, 1986. – С. 100–108.

21. Бабенко В.Я. Украинцы // Башкортостан: Краткая энциклопедия. – Уфа, 1996. – С. 583–584.

22. Бабенко В.Я. Украинцы // Народы Башкортостана: историко-этнографические очерки. – Уфа, 2002. – С. 257–290.

23. Бабенко В.Я. Украинцы Башкирии как маргинальная группа украинского этноса // Ареальные исследования в языкознании и этнографии. Язык и этнос: Сб. науч. тр. – Л., 1983. – С. 121–129.

24. Бабенко В.Я. Украинцы Башкирской АССР. История. Этнография: Препринт. – Уфа, 1990. – 65 с.

25. Бабенко В.Я. Украинцы Башкирской ССР: поведение малой этнической группы в полиэтничной среде. – Уфа, 1992. – 260 с.

26. Бабенко В.Я. Этнические процессы у украинских переселенцев в Башкирии // Всесоюз. конф. «Этнокультурные процессы в современном мире». Май 1981 г.: Краткие тез. докл. и сообщ. – Элиста, 1981. – С. 17–18.

27. Бабенко В.Я. Этнические процессы у украинских переселенцев в Башкирии (конец XIX–XX вв.) // Исследования по исторической этнографии Башкирии. – Уфа, 1984. – С. 137–143.

28. Бабенко В.Я., Бабенко С.В. Украинцы Башкортостана: основные тенденции этнокультурного развития (конец XIX – начало XXI вв.) // Третьи Большаковские чтения. Культура Оренбургского края: история и современность: науч.-образ. и культ.-просвет. альманах. – Оренбург, 2007. – С. 118–128.

29. Барсов Н.Н. Национальный состав населения БАССР // Хозяйство Башкирии. – 1928. – № 8–9. – С. 102–132.

30. Башкирско-украинские литературные связи (1946–1979): Библиографич. указ. – Уфа, 1979. – 37 с.

31. Бежкович А.С. Этнические особенности земледелия у народов Башкирии (XIX – начало XX в.) // Археология и этнография Башкирии. – Уфа, 1973. – Т. 5. – С. 61–93.

32. Береговський М. Село Кахновка // Література та мистецтво. – 1942. – 1 червня. – №11/15.

33. Брянцева Л.И. Украинские песни в Башкирии // Фольклор народов РСФСР: Межвуз. сб. науч. ст. – Уфа, 1980. – С. 28–36.

34. Брянцева Л.И. О взаимосвязях русского и украинского свадебного фольклора современной Башкирии // Фольклор народов РСФСР: Межвуз. сб. науч. ст. – Уфа, 1975. – С. 181–186.

35. Бушин Н.И., Коваль В.И., Крушинский В.Ю. и др. История Украины. – Уфа, 1996.

36. Витевский В.Н. И.И. Неплюев и Оренбургский край в прежнем его составе до 1758 г. – Т. 2. – Казань, 1897. – 616 с.

37. Вопросы ареальной лингвистики и этнографии. – Уфа, 1987. – 138 с.

38. Ергин Ю.В. Вклад ученых Украинской академии наук в годы ее эвакуации в Уфу (1941–1943) в изучение производительных сил Башкирии // Вестник БашГУ. – 2001. – № 3. – С. 83–86.

39. Ергин Ю.В. Ценный архивный документ о работе ученых Украинской академии наук в годы ее эвакуации в Уфу (1941–1943) // Вестник БашГУ. – 2000. – № 2/3. – С. 83–87.

40. Ефименко П. О малороссиянах в Оренбургской губернии // Основа. – 1861. – № 9. – С. 189–192.

41. Ефремов В.А. Из истории Уфимского края: Уфимский край в первой половине XVIII века // Вестник Оренбургского учебного округа. – 1913. – № 7–8. – С. 236–252.

42. Живе джерело дружби (Живой родник дружбы). – Днепропетровск; Уфа, 1979.

43. Завези од мене поклон в Україну...: Фольклор українців Башкортостану. – Уфа, 1999. – С. 13–14.

44. Ильгамов М.А., Саитова М.А. Академия наук Украинской ССР в Башкирии в годы Великой Отечественной войны // Вестник АН РБ. – 2000. – Т. 5. – № 2.

45. Ильгамов М.А., Саитова М.А. Как путники у общего костра... Академия наук УССР в Башкирии в годы Великой Отечественной войны // Вестник РАН. – 2001. – Т. 71. – № 6.

46. Карпухин И.Е. Взаимодействие русских и украинских свадебных обрядов в Башкирии // Фольклор и литература Урала. – Пермь, 1975. – Т. 147. – С. 82–92.

47. Комиссаров Г. Население Башреспублики в историко-этнографическом отношении: Мат-лы общества по изучению Башкирии // Башкирский краевед: Сб. – Уфа, 1926. – № 1. – С. 17–30.

48. Копиленко О. Українські переселенці в Башкирії // Українська література. – 1941. – № 1–2. – С. 193–195.

49. Михайлов В. Переселенцы и переселенческое дело в Стерлитамакском уезде Уфимской губернии. – Уфа, 1897. – 282 с.

50. Мухаметдинов Г.В. Сотрудничество украинских и башкирских ученых в годы Великой Отечественной войны // Из истории развития культуры в Башкирии: Сб. ст. – Уфа, 1978. – С. 60–65.

51. Никитин М. Основные моменты колонизации Башкирии // Хозяйство Башкирии. – 1928. – № 6–7. – С. 73–85.

52. Новиков В.А. Очерки колонизации Башкирского края // Историческая библиотека. – 1878. – №12.

53. Перетяткович Г.И. Малороссияне в Оренбургском крае при начале его заселения: по рукописным документам Архива Министерства юстиции // Труды VI Археологического съезда в Одессе (1884). – Одесса, 1888. – Т. 2. – С. 373–397.

54. Песенный фольклор украинских переселенцев в Башкирии. – Киев; Уфа, 1995. – 235 с.

55. Петров В. Как заселялась Башкирия // Красная Башкирия. – 1926. – 6 января.

56. Порман Р.Н. Украинские писатели в Башкирии в годы Великой Отечественной войны // Проблемы художественной типизации и читательского восприятия литературы. – Стерлитамак, 1990.

57. Почуй мене, Україно! Сучасна українська публіцистика в Росії. – Уфа, 2006. – 271 с.

58. Сергеева И.Г., Бузина Н.Д., Семенова Н.П. Этнокультурное воспитание в условиях многонациональной городской школы: из опыта работы: Метод. пособ. – Вып. 4. – Уфа, 2007. – 140 с.

59. Совершенствование изучения предметов украиноведческого цикла в образовательных учреждениях Российской Федерации: Мат-лы междунар. семинара. – Уфа, 2003. – 144 с.

60. Современные этнические процессы в Башкортостане (состояние, проблемы, перспективы исследований). – Уфа, 1992. – 140 с.

61. Солодий Г. Из истории столыпинской хуторской и переселенческой политики в Башкирии // Красная Башкирия. – 1941. – 2 марта.

62. Социальные и этнические аспекты истории Башкирии. – Уфа, 1988. – 104 с.

63. Украинистика в России: история, состояние, тенденции развития: Мат-лы междунар. науч.-практич. конф. (8–9.11.2009, г. Москва). – Киев; Москва; Уфа, 2010. – 254 с.

64. Украинцы // Историко-культурный энциклопедический атлас Республики Башкортостан. – М., 2007. – С. 444–447.

65. Усманов Х.Ф. Столыпинская аграрная реформа в Башкирии. – Уфа, 1958.

66. Этнос и его подразделения. – Ч. 2. Этнические и этнографические группы в Волго-Уральском регионе. – М., 1992. – 170 с.

Денис Черниенко

Развитие украинознавства в Башкортостане: опыт и современное состояние

Аннотация. *В статье рассматриваются основные направления, этапы и тенденции развития украинознавства в Республике Башкортостан. Показаны исторические предпосылки формирования украинознавства как особой области знания, ориентированной на удовлетворение культурних и*

образовательных потребностей украинского населения региона. Обращено внимание на результаты научных исследований в рамках истории, этнографии, фольклористики, педагогики.

Ключевые слова: *анклав, историография, научная школа, национальное возрождение, национальное образование, национально-культурное движение, полиэтничная среда, украинознавство, этнические процессы, этничность.*

Denys Chernienko

Development of Ukrainoznavstvo in Bashkortostan: experience and modern state

Annotation. *Basic development directions, stages and tendencies of Ukrainoznavstvo in Bashkortostan Republic are viewed in the article. Historical backgrounds of formation of Ukrainoznavstvo as special branch of knowledge, which is orientated to meet cultural and educational needs of Ukrainian population of the region, are shown. Attention is drawn to the results of scientific researches within the scope of history, ethnography, folklore, pedagogic.*

Key words: *enclave, scientific school, national rebirth, national education, national culture movement, political environment, Ukrainoznavstvo, ethnic processes, ethnicity.*